

El territori i la seva gent. A l'alçada de 1841 un militar alemany, August von Goeben, que havia lluitat com a voluntari al costat dels carlistes i a les ordres de Ramon Cabrera, publicava els seus records d'aquella guerra carlista en la qual va participar entre 1835 i 1840. Goeben va descriure les tropes que acabdillava el tortosí Cabrera i explicava que estaven formades gairebé exclusivament de catalans, aragonesos i valencians; respecte als primers, als catalans, afirmava que eren els paisans de Cabrera qui les nodrien, però que tenien poc en comú amb els veritables catalans, ans, ben al contrari, no volien que se'ls considerés com a tals, sinó com a tortosins, alhora que miraven amb igual recel tant València com Catalunya. Goeben conclou dient: "Són els habitants de la vall de l'Ebre i de la petita part d'aquest Principat que es troba al sud del riu." El fet, la realitat de l'Ebre i la seva gent, era llavors tan evident que fins i tot saltava als ulls d'un observador tan allunyat i aliè com Goeben. Cent anys més tard, en les jornades tràgiques de finals de juliol de 1938, dos dies després de l'inici de la batalla de l'Ebre, era un tarragoní, Antoni Rovira i Virgili, qui s'esforçava a recordar als catalans que Catalunya no s'acabava a l'Ebre. Des de la capçalera editorial de *La Humanitat* i amb el significatiu títol de "Més enllà de l'Ebre", aprofitava la crucial avinentesa per a reivindicar la catalanitat dels pobles de la riba dreta: "La geografia de la guerra actual ens serveix per corregir, una vegada més, aquell disbarat geogràfic, que consisteix a usar l'expressió 'més enllà de l'Ebre' en el sentit de més enllà de Catalunya. No. L'Ebre no és un límit de la terra catalana... Per a la nostra terra, l'Ebre no és un riu fronterer. sinó un riu interior. En sortir de la terra aragonesa, l'Ebre travessa Catalunya, i en aquesta última part del seu trajecte són catalanes les seves dues riberes, la dreta i l'esquerra."

Què s'amaga darrere l'Ebre i la seva gent? Una realitat mal coneguda, que no figura als mapes polítics o administratius, conformada pel riu Ebre, que creua les terres del seu nom, vorejat, a banda i banda, per les serralades dels

La història de Tortosa i tota la seva àrea d'influència, incloent-hi el nord del País Valencià, és fonamental per entendre la gent de les Terres de l'Ebre i les seves reivindicacions.

L'historiador Roc Salvadó Poy (Roquetes, 1956) ens fa una aclaridora síntesi de les raons que van fer entrebancar el progrés econòmic i cultural d'aquestes comarques.

Els altres catalans de l'Ebre

Ports de Tortosa-Beseit i les de Cardó i Tivissa. Aquestes serres, aquest riu i aquesta vall han estat poblades des de la remota antiguitat per unes gentes d'estirp ibèrica, conegudes com a iler-cavons. Les fonts clàssiques parlen d'una mítica capital, Híbera, de vegades associada amb la ciutat romana de Dertosa, relació que potser algun dia l'arqueologia demostrarà. És indubtable la importància de Dertosa durant l'època romana; la població amb el seus ports, fluvial i marítim, esdevé un enclavament comercial molt actiu. La ciutat senyoreja el riu i la seva desembocadura i es converteix, a més a més, en cap d'una diòcesi molt extensa que, encara que reduïda posteriorment, ha perdurat fins a l'actualitat i que alguns

volien identificar amb una hipotètica regió iler-cavònica. A partir de Dertosa i el seu control del riu es vertebrava un territori que assolirà una època molt pròspera durant el període andalusí quan la ciutat, ara Turtuxa, esdevindrà la guardiana de la frontera superior del califat cordovès i, després, cap de la taifa del seu nom. La conquesta cristiana i la feudalització arribaran el 1148 de la mà dels "francs" del comtat de Barcelona, ajudats pels templers, els pisans, els genovesos i pel mateix papat, que declararà com a croada l'empresa de la conquesta de Tortosa. El nou senyor, Ramon Berenguer IV, dotarà el nou domini d'unes amples franquícies i llibertats, plasmades en la carta de poblament de 1149; aquestes

l'libertats després s'eixamplaran, mercès a l'esforç ciutadà, amb el Llibre dels Costums. Tortosa disposarà d'un extens terme general i amb l'adveniment de les vegueries passarà a ser cap de la vegueria del seu nom. Mentrestant, i a nivell eclesiàstic, serà restaurada la diòcesi tortosina, que abastarà un espai amplíssim i s'escamparà pel veïnatge dels tres regnes de la Corona d'Aragó. Els historiadors clàssics parlen de l'esplendor medieval de la ciutat, en aquell temps una de les quatre primeres de Catalunya. Llavors ciutat i territori, malgrat els enfrontaments jurisdiccional i els interessos divergents, s'identifiquen dins d'un clos territorial, naturalment obert per la plana litoral cap a València, comunicat, no sense dificultats, amb Lleida i l'Aragó pel riu i separat del Camp de Tarragona pel desert estratègic escampat a banda i banda del coll de Balaguer, abans frontera entre el califat i el comtat bar-

celoní, mentre que el mar era el millor camí cap a Barcelona. Aquí entren en conflicte i conviuen els cristians, dominadors d'ençà 1148, els moros dominats i els jueus errants establerts a Tortosa almenys des del segle VI. La ciutat no s'entén sense el territori, però aquest tampoc s'entén sense la capital.

Després dels grans sotracos de la baixa edat mitjana, la gana, les pestes i la Guerra Civil catalana del segle XV, Tortosa compartirà més aviat la sort de València que la de Barcelona. Entre el final del XV i la primera meitat del XVI, el comerç tortosí s'escamparà pel Mediterrani, entrarà en contacte amb ports tan allunyats com Ragusa i freqüentarà el camí d'Itàlia. Són els temps que va conèixer el cavaller tortosí Cristòfol Despuig, el qual, escrivint en català quan ja no era moda, s'erigirà en testimoni de la decadència catalana i en glorificador de les suposades grandeses de la pàtria nadiua. La Guerra dels

Segadors (1640-1652) i la de Successió (1705-1714) esdevindran anys molt difícils per a les Terres de l'Ebre: són terres de frontera, corredor estratègic entre l'interior i la costa. La plaça forta de Tortosa estava en primera línia i l'oligarquia tortosina s'enfrontava a la disjuntiva de seguir a Barcelona i partir l'atac imminent dels temuts terços hispànics, cosa que la decantarà per la causa del rei; altres ciutats catalanes van sucumbir a la mateixa pressió, però només Tortosa serà infamada com a traïdora a la causa catalana. Tot i així no es va lliurar de patir setges dels uns i dels altres; en canvi, quan la Guerra de Successió seguirà a Barcelona, tampoc es deslliurarà de ser assetjada i conquerida. En totes dues lluites, que tenen un indubtable rerefons de guerra civil, les Terres de l'Ebre dividiran les seves lleialtats i patiran intensament setges, destrosses i totes les nefastes conseqüències de la guerra.

Fins al segle XVIII, un segle de creixement econòmic i demogràfic, el pes i la capitalitat de Tortosa en el conjunt del territori és inqüestionable, però a partir de la Guerra del Francès les coses canvien. Durant el segle XIX tots els conflictes, totes les guerres –del Francès, del Trienni, dels Malcontents i les tres guerres carlistes– colpejaran l'Ebre; en totes elles participaran, de grat o més aviat per força, i es faran notar, els ebrenços. Per acabar-ho d'adobar, en la segona part de la centúria, Tortosa deixarà de ser la porta comercial de l'Aragó; amb el fracàs de la navegació fluvial i l'aparició del ferrocarril, que desviarà cap a Reus i Tarragona el flux de productes que abans baixaven per l'Ebre, aquestes terres veuran allunyar-se el tren de la modernitat, encara que mantindran la vitalitat com a gran mercat agrícola. En el marc de la revolució liberal, Tortosa perd la possibilitat d'aconseguir la capitalitat provincial i veu perillar la seva capitalitat diocesana; el bisbat de Tortosa serà finalment migpartit l'any 1960.

Tortosa i les Terres de l'Ebre, a partir de la divisió provincial i desapareguts el corregiment borbònic i l'antiga vegueria medieval, es veuran totalment desproveïdes de concreció territorial; el territori políticament i adminis-

Mapa de la Diòcesi de Tortosa de final del segle XVIII.

trativament esdevindrà subsidiari de Tarragona. La manca de capitalitat provincial fou un cop molt fort per a la preeminència de la ciutat i un indicati de la seva decadència; d'altra banda, ja des del segle XVII, però especialment durant el segle XIX, la seva funció central com a eix i capital territorial es veurà contestada, sobretot a partir de 1850, en plena època liberal, i s'iniciaran tot un seguit de segregacions que reduiran sensiblement un dels termes municipals més extensos d'Espanya, en un procés que no culminarà fins a la dècada dels vuitanta del segle passat. Aquesta dependència externa i la manca de circumscripció territorial determinaran un anhel constant de recuperar o d'adquirir una personalitat pròpia dins de l'entramat de l'estat liberal; d'aquí, els intents de ser reconeguda com a cinquena província catalana o la demanda actual d'assolir la condició de vegueria, que, més enllà de les diverses interpretacions polítiques, palesen la voluntat de superar un estat de subsidiarietat politicoadministrativa present des de la implantació de la divisió provincial el 1833. Finalment, per comprendre el que va significar el darrer desastre col·lectiu, el gran dalta baix de la Guerra Civil, només cal fer esment dels 115 dies sagnants de la batalla de l'Ebre; no cal ni dir el profund sotrac que abans, durant i després de la

batalla van sofrir aquestes comarques i la feixuga herència, encara perceptible, que la guerra va deixar a les Terres de l'Ebre.

Fins fa gairebé quatre dies, la denominació Terres de l'Ebre no figurava enlloc; aquest nom, que identifica i no separa, deriva dels recels que Tortosa com a capital de la regió del seu nom despertava, i en alguns casos encara desperta, en moltes localitats de l'Ebre, de la disminució de la força del seu lideratge i de l'emergència de poblacions amb voluntat de disputar-li, com Amposta. Invocar el nom de l'Ebre com a definitori d'aquestes comarques, malgrat la seva imprecisió, ha satisfet tothom. Precisament, si algun fet ha ajudat a cohesionar aquestes terres i a prendre consciència de si mateixes ha estat l'adversitat i el sentiment de greuge que han desfermat els projectes de transvasament de l'Ebre; davant d'aquesta situació, la resposta de la gent ha estat unànime i la defensa

En els darrers vint anys, la societat ebrenca ha après a defensar-se i a fer-se sentir

del riu, com a recurs, com a forma de viure, d'entendre el territori, el riu com a raó de ser, s'ha convertit en un tret identificador que ha donat sentit i força a la lluita de la gent de l'Ebre.

Llengua, cruïlla i frontera. L'especificitat de les Terres de l'Ebre no s'esgota amb els límits tradicionals del Principat. No s'entén la seva trajectòria històrica sense tenir molt present la seva situació de frontera i alhora de cruïlla, de zona de contacte i de relació dels tres regnes de la Corona d'Aragó o, per dir-ho amb una terminologia més actual, de cruïlla dels Països Catalans. L'àrea tradicional d'influència de Tortosa, els lligams entre les poblacions dels ports de Tortosa, Beseit i Morella, del Montsià amb el Maestrat o entre la Terra Alta i les comarques del Matarranya i el Baix Aragó o de la Ribera d'Ebre amb el Priorat, configuren una àrea d'estreta relació que troba una raó de ser en una idiosincràsia compartida per sobre de les divisions polítiques, administratives o oficials imperants, una trajectòria històrica similar i una forma de sentir pareguda, que té una concreció tangible en l'àrea lingüística del parlar tortosí. En definitiva, aquesta semblança no és casual ni únicament deguda a la proximitat geogràfica; cal no oblidar que aquestes terres són les que des de fa segles embolcalla i cohesionen l'antiga diòcesi de Tortosa, reivindicada ara per molts, més enllà del sentit i sentiment religiós, com a circumscripció i concreció històrica d'una realitat comunitària proclamada arreu com a cruïlla, però en realitat tractada com a perifèria i alhora també del sentiment dels seus habitants de trobar-se confinats a una ciutadania subalterna i bandejats primer dels beneficis de la modernitat, i després condemnats a sofrir el perjudici de la postmodernitat. En els darrers vint anys, la societat ebrenca s'ha fet molt conscient de si mateixa i ha après, per damunt de recels i dissensions, a defensar-se i a fer-se sentir, a agafar protagonisme com a territori i a reforçar la relació amb els territoris veïns amb els quals comparteix una sort pareguda i uns lligams històrics comuns.

Roc Salvadó Poy